
¹ Gustav III:s efterlämnade papper (utg. av Geijer), sid. 194f, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 125ff och Gudmund Göran Adlerbeths brev till Nils von Rosenstein den 26 september 1789 (Schück, *Svenska memoarer och bref* 5). Hedvig Elisabeth Charlotta var inne på samma resonemang i sin journal för våren 1788.

² Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för mars 1788.

³ Se allmänt om den politiska utvecklingen, Odhner, *Sveriges politiska historia under Gustav III:s regering*, D2, 1779-1787, Stockholm, 1896. Se artikel V i fördraget mellan Sverige och Osmanska riket den 2 december 1739 (Kungliga biblioteket).

⁴ Se bl.a. Meinander, *Finlands historia*, sid. 80.

⁵ Se bl.a. Carl August Ehrens värds brev till Johan Christopher Toll den 20, 22 och 23 juli 1784. (utg. av Bergh), brev från Gustav III till Gustaf Philip Creutz den 2 mars 1784 (Gustavianska samlingen, Gustav III:s egenhändiga skrifter, Uppsala universitetsbibliotek)

⁶ Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 124.

⁷ Gustav III:s brev till Gustaf Philip Creutz den 2 mars 1784 (Gustavianska samlingen, Uppsala universitetsbibliotek).

⁸ Gustaf Mauritz Armfelts resedagbok (utg. av Knapas), bl.a. den 28 januari, 2 och 12 februari 1784, Gustav III:s efterlämnade papper, sid. 120, Gudmund Göran Adlerbeths brev den 19 februari 1784 (Schück, *Svenska memoarer och bref* 5) och Arkadij Markovs brev till Katarina II den 5 april 1784 (Historiallinen Arkisto III, sid. 60).

⁹ Katarina II:s instruktion till Markov den 30 november 1744 (återgiven i Odhner, *Sveriges politiska historia under konung Gustav III:s regering*, D 2, sid. 353).

¹⁰ Se bl.a. Ernst Wallis, *Gustav III och Razumovski*.

¹¹ Kungen hänvisar i sin kommentar sannolikt till Markis de Sades roman "Les Crimes de l'amour" som kom ut året innan (1787) och handlar om en annan typ av otillåten kärlek.

¹² Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 91f, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 146, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 9, Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 7 april 1788, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 91f och Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) (utg. av Bonde) för april-juni 1788.

¹³ Se bl.a. von Proschwitz, *Katarina II och Gustav III, en återfunnen brevväxling*, sid. 187

¹⁴ Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 82 och Massie, *Catherine the Great*, sid. 504.

¹⁵ Se bl.a. Gustav III:s brev till Armfelt den 4 och 24 juni 1788 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*) och Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för mars-maj 1788.

¹⁶ Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 82, överste Michael Anckars värds minnen för mars till maj 1788.

¹⁷ Se bl.a. Söderhamn, *Gustav III:s gamla Haga*. Den Turkiska kiosken benämns ibland även som den Turkiska paviljongen.

¹⁸ Överste Michael Anckars värds minnen den 26 februari, 30 mars och 28 maj 1788, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 124, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 14, som skrev att Armfelt avrådde kungen från krig samt Gudmund Göran Adlerbeths historiska anteckningar, sid. 34.

¹⁹ Gustav III:s anteckning på en depesch från Ulric Gustaf Franc av den 26 september 1789 (Andersson, *Konung Gustaf III:s bref*, sid. 146), jfr. en liknande formulering i Gustav III:s brev till Carl Axel Wachtmeister den 2 oktober 1788 (Andersson, *Konung Gustaf III:s bref*, sid. 33ff).

²⁰ O'Regan, *Kärlekens krigare*, sid. 21 och Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juni 1788.

²¹ Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 91f.

²² Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 94 och 131, Podewils brev i augusti 1787 till legationssekreteraren Bergstedt i Berlin och Ekonomiska museet, historisk valutaomvandlare.

²³ Axel von Fersen d.ä. (avd 5, sid. 126) nämner 80 tunnor guld.

24 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 28 februari 1789 (11 mars nya stilen), Överste Michael Anckarsvärds minnen den 26 februari och 28 maj 1788, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schüeck), sid 77ff och anteckning den 14 juli 1788, sid. 127, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 149, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 16, Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schüeck) den 14 juni och 27 juli 1789 och Edvinsson m.fl. *A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008*, sid. 270-292. Andra uppgifter (se Liljecrona, sid 37) anger att finansminister Ruuth totalt fick 232 212 riksdaler specie (90 707 166 kr idag) från Osmanska riket. Andra källor anger att kungen låtit räkna ut att en armé på 50 000 man skulle kosta 7 000 000 riksdaler (över 2,5 miljarder i dagens penningvärde) till kriget inför 1789 års riksdag. Gudmund Göran Adlerbeth angav att kriget kostat 1 400 tunnor guld, d.v.s. drygt nio miljarder kronor idag och i litteraturen (Mankell sid. 523) har angivits att hela kriget kostade 24 miljoner riksdaler specie, d.v.s. drygt nio miljarder kronor idag, varav åtta miljoner erhöles via beviljningar och återstoden genom lån. Adolf Ludvig Hamilton (sid 149) och Axel von Fersen d.ä. (sid. 126) skrev att riksskulden ökat med tre miljoner riksdaler (en dryg miljard idag) på grund av 1788 års krigföring. Se även bl.a. Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för januari 1789. Elis Schröderheim skrev den 18 september 1789 till Nils Gabriel Oxenstierna att de turkiska traktaten gett 250 000 riksdaler (96 miljoner kronor idag) per år i tio år.

25. se allmänt om uppbyggnaden av de svenska flottstyrkorna under Gustav III:s tid: Norman (red), *Skärgårdsflottan – uppbyggnad, militär användning och förankring i det svenska samhället 1700-1824*, Artéus, *Gustav III:s ryska krig*, Glete, *Den svenska örlogsflottan 1721-1860*, Mankell, *Anteckningar rörande finska armén och Finlands krigshistoria*, Munthe, *Svenska sjöhjältar*, VII:1-VII:6, *Flottan och ryska kriget 1788-1790*, Nikula, *Svenska skärgårdsflottan 1756-1791*, *Svensksund 1790-1940: en minnesbok*. Försvarsstabens krigshistoriska avdelning och Edgren, *Det dyrbaraste av försvars- och anfallsmedel”: En översiktlig studie över etablerandet av 1700-talets svenska skärgårdsflotta*.

26 Podewils brev i augusti 1787 till legationssekreteraren Bergstedt i Berlin.

27 Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schüeck), del 1, sid 150ff.

28 Se bl.a. Linderoth m.fl, *Fredrik Henric af Chapman, myt och verklighet* och E Nordenskiöld, *På amiralens tid*.

29 Sjöhistoriska museet, *af Chapmans linjeskepp*.

30 Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 761 och Wolke och Hammar, *Sjömakt och sjöfolk*, sid. 293.

31 Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schüeck), del 1, sid 150ff, Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 761.

32 Linderoth, *Fredrik Henrik Chapman, myt och verklighet*, sid 72ff.

33 Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*.

34 Norman (red), *Skärgårdsflottan*, sid. 15 och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 8ff.

35 Se bl.a. Sundberg, *Strid i skärgård*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan* sid. 119 ff.

36 Norman (red), *Skärgårdsflottan*, sid. 61 och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 10.

37 Norman (red), *Skärgårdsflottan*, sid. 61.

38 *Svensksund, en minnesbok*, sid. 10 och Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, sid. 95ff.

39 Flamländaren Muskeins skildring (utg. av Unger), *Svensksund, en minnesbok*, sid. 8ff och Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, sid. 95ff.

40 I vissa framställningar har den engelske amiralens efternamn stavats *Greigh*, med h på slutet. Han stavade dock själv sitt namn *Greig* och på det sättet omnämns han även i flottans handlingar i Riksarkivet. Se även Anderson, *British and American officers in the Russian navy* och Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*.

41 Sozaev *Russian warships in the age of sail*, sid. 30ff och Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*. "Sankt" heter på ryska "Sviatoi"

42 Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 52ff och 96ff och Glete, *Den Svenska örlogsflottan*, sid. 11ff.

43 Se bl.a. Markelius, *Gustav III:s armé*, sid. 46ff. Indelningsverket avskaffades först år 1901 när den allmänna värnplikten infördes.

44 Se bl.a. Markelius, *Gustav III:s armé*, sid. 102ff.

⁴⁵ Se bl.a. Markelius, *Gustav III:s armé*, sid. 36.

⁴⁶ Se bl.a. Markelius, *Gustav III:s armé*, sid. 33ff.

⁴⁷ Hildebrand m.fl. Carl August Ehrensvärd, Svenskt biografiskt lexikon. *l'ordre pour le mérite militaire* var en fransk orden instiftad 1759 för att belöna huvudsakligen utländska protestantiska officerare i fransk tjänst

48 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 28 juni 1788 och Birck, *General Tolls krigsplan*, sid. 7.

-
- 49 *Svensksund, en minnesbok*, sid. 33. Savolaxbrigaden bestod av Savolax infanteriregemente och fotjägarkår, Karelska dragonerna, ett kompani vardera från Nylands infanteri, Nylands dragoner, lätta dragonkåren och en artillerienhet.
- 50 Johan Christopher Tolls brev till Otto Wrede den 18 maj 1788 (Ridderstad, sid. 3ff) och Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid 150ff.
- 51 Carl August Ehrensvärds brev till Johan Christopher Toll den 24 och 26 april och den 1 och 11 maj 1788 (utg. av Bergh), Carl August Ehrensvärds brev till Otto Wrede den 15 maj 1788, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 15, "flottans utredning av 12 örlogsfartyg..." som Fersen uttryckte det, Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för april 1788, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 34, Carl Gustaf Nordins dagboksanteckningar i april 1788 och Barfod, *Märkligheter rörande Sveriges förhållanden*, sid. 20.
- 52 Gustaf af Klints dagbok, sid. 291, Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, sid. 95ff.
- 53 Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt från Haga den 20 maj 1788 och Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 139ff,
- 54 Överste Michael Anckarswärds minnen den 20 och 28 maj 1788, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 139f. A.V. Chrapovitskijs dagbok den 4 maj 1788 och 23 juni 1788 (15 maj och 4 juli nya stilen) och Carl Tersmedens dagbok, del 6, notering den 7 maj 1788.
- 55 Georg Henrik Jägerhorns dagbok (*I fält för Gustaf III*), sid. 77ff, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 123 och J.M. Sprengtportens papper (utg. av Schück).
- 56 Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 123 och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 118.
- 57 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 139f och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 16 juli 1788 (27 juli nya stilen).
- 58 Nils Abraham Bruncronas dagboksanteckningar (utg. av Staf).
- 59 Carl Tersmedens memoarer (utg. av Erdmann), del 6, anteckning den 21 juli 1788 och Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid 110 och 155.
- 60 Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 31, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström) avd 5, sid. 42ff, Erdmann, *Vid havet och på adelsgodsen*, sid. 240f, Fogelmarck, *Amphion, konungens skonert* och Lenk, *Kungliga skonerten Amphion*.
- 61 Carl Gustaf Nordins dagboksanteckningar för mars, april och september 1788, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 9-10 och Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid 77ff.
- 62 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 80, Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 21 maj 1788 och Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för mars 1788.
- 63 Överste Michael Anckarswärds minnen den 30 maj 1788, Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 23 och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 34.
- 64 Hertig Karls brev till Carl Göran Bonde den 24 juni 1788, Ericssbergsarkivet, Riksarkivet och Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 15ff.
- ⁶⁵ Se bl.a. Nordenskiöld, *På amiralens tid, en levnadsteckning över viceamiralen Otto Henrik Nordenskiöld*.
- 66 Carl Tersmedens memoarer, del. 6, Fredric Hiertas dagbok, sid. 5, Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 21, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 36. Törnбом, *Båtsmanshålllets uppkomst* och Norman (red), *Skärgårdsflottan*.
- 67 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 31 maj, 2, 7, 15 och 16 juni 1788 (11-27 juni nya stilen).
- 68 Gustaf af Klints dagbok, sid. 88f. Hertig Karls brev till Carl Göran Bonde den 24 juni 1788, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 126, Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för den 25 maj 1788 och Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juni 1788.
- 69 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 20 juni 1788 (1 juli nya stilen), och Fredrik Hiertas dagbok, sid. 13ff.
- 70 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), sid. 150, som beskriver vad Georg Henrik Jägerhorn berättat.
- ⁷¹ Gustav III:s brev till hertig Karl den 29 juni 1788 (von Schinkel, bihang 1, sid. 26).
- 72 Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juni 1788, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), notering anteckning den 10 juli 1788, sid. 114f, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 35 och Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid 42. I Markelius *Gustav III:s armé* anges emellertid att Upplands regemente ska ha utrustats med nya livmunderingar av 1779 års modell.
- 73 Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 8-23 juni 1788 och Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 36.

74 Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juni 1788, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 38 och Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid 37.

75 Markelius, *Gustav III:s armé*, sid. 19, Johan Hjerpes dagbok, återgiven i Tandefelt, Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 23, Johan Gabriel Oxenstierna, *Mitt minne* (utg. av Schück), sid. 99 och Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 52. Historien om Karl X:s hatt härrör troligen från ett samtal kungen hade med Charlotta, Sofia Albertina och Evert Taube när Amphion låg för ankar utanför Fjäderholmarna, när de diskuterade en lustig grå hatt som Taube bar och som kungen skämtsamt sa att han ville ha en likadan. Taube sa då att Karl XI (inte Karl X som Fersen skrev) hade burit en likadan varefter Charlotta lite senare köpte en liknande hatt och lät skicka till kungen. (se Charlottas journal (utg. av Bonde) för juni 1788).

76 Se bl.a. von Proschwitz (*Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 317ff), Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 38f, Hertenhielms dagbok den 23 juni 1778, Hedvig Elisabeth Charlottas brev till hertig Karl den 26 juni 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juni 1788), Johan Gabriel Oxenstierna, *Mitt minne* (utg. av Schück), sid. 98 och Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 176.

77 Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt (från "Fjäderholmarna") den 24 juni 1788 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*) och Gustav III:s brev till Charlotta den 26 juni 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juni 1788).

78 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 144 och Hedvig Elisabeth Charlottas brev till hertig Karl den 26 juni 1788, (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juni 1788).

79 Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juni 1788.

80 Hertenhielms dagbok (utg. av Birck) den 4 juli 1788.

81 Johan Gabriel Oxenstierna, *Mitt minne* (utg. av Schück), sid. 95 och Björnstjerna, *Mémoires du Comte de Stedingk I*, sid. 119.

82 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 21 juni 1788 (2 juli nya stilen).

83 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 23 juni 1788 (4 juli nya stilen), Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), avd. 5, sid. 35. Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid 42, Johan Gabriel Oxenstierna, *Mitt minne* (utg. av Schück), notering anteckning den 10 juli 1788, sid. 114f och Lars von Engeströms minnen och anteckningar (utg. av Tegnér), sid. 144f.

84 Carl Adolf Brakels anteckningar, sid. 1, Gustaf Mauritz Armfelts brev till Hedvig de la Gardie den 15 juni 1788 (återgivet i Tegnér, *Från tredje Gustafs dagar*, sid. 185) och Klingnéus, *För kung och fosterland, Närkingarna och anfalllet mot Savitaipole 1790*.

85 Anders Winbergs dagbok för april 1790 och Gidlöf, *Fredric Posse Arvidsson*, Svenskt biografisk lexikon.

86 Johan Gabriel Oxenstierna, *Mitt minne* (utg. av Schück), sid. 107ff, Gustav III:s brev till Armfelt den 4 och 13 juni 1788 (återgivet i Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 13ff), Axel von Fersen d.y:s brev till sin far den 3 juli 1788 (Stafsundsarkivet, Riksarkivet), Gustav III:s brev den 11 maj 1788 (Schartau, sid. 203), Hastfers brev till Gustav III den 20 maj 1788 (citerat i Isberg, *Berndt Johan Hastfer*, Svenskt biografiskt lexikon). Jfr Johan Gabriel Oxenstiernas brev till Gustav Adolf Reuterholm den 2 juli 1788 (von Schinkel, bihang 1, sid. 28) där det ryska anfalllet på Hastfers trupper beskrevs.

87 Se bl.a. Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 134, Gudmund Göran Adlerbeths historiska anteckningar, sid. 38, Axel von Fersens historiska skrifter (utg. av Klinckowström), del 7, avd. 5 sid 20, Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juli 1788 samt Jägerskiöld, *Svensksund. Gustaf III:s krig och skärgårdsflottan*. År 1821 publicerades även en avskrift av ett brev som Gustav III påstås ha skrivit till Hastfer den 11 maj 1788 (Schartau, *Hemliga handlingar*, sid. 203) som nämner ett "förment anfall" med löst krut. Brevet publicerades strax efter gustavianernas fall tillsammans med övriga brev som bl.a. antyder att Gustav III inte var far till Gustav IV Adolf och således spreds i syfte att misskreditera den tidigare kungen.

88 Georg Henrik Jägerhorns anteckningar (*I fält för Gustaf III*), sid. 66ff.

89 Georg Henrik Jägerhorns anteckningar (*I fält för Gustaf III*), sid. 66ff, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 125f. Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 1 september (12 september nya stilen) 1788 och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 1 juli 1788. Jfr även Gudmund Göran Adlerbeths historiska anteckningar, sid 39, där han anger att det bland armén i Helsingfors påstods att anfalllet var iscensatt av utklädda svenska soldater och att: "denna sägen, hur otrolig den än låter, aldrig blivit tillräckligt vederlagd." Översten Robert Montgomery beskriver i sina memoarer (*Överste Montgomerys berättelse*, sid. 329) en annan version, att Hastfer skulle ha skickat några bonddrängar över Kymmene älv för att avlossa några skott på svenskarna för att sedan retirera igen. Men då Montgomery dels har fått geografin fel, då Kymmene älv inte ligger i närheten av Hastfers position i Puumala,

och dels då Montgomery någon månad senare var en av ledarna i Anjalaupproret, torde hans trovärdighet kunna ifrågasättas. Se även Birck, *General Tolls krigsplan*, rörande Hastfers rapport till Gustav III om Puumalaintermezzot.

90 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 26-29 juni, 8 och 17 juli 1788 och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) för juni-juli 1788.

91 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 18, 23 och 28 juni 1788 (29 juni och 4 och 9 juli nya stilen) och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 36 (där det anges 8 000 man).

92 Carl Tersmedens memoarer (utg. av Erdmann), del 6, anteckning den 20 juli 1788

93 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 2 juli 1788, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 146ff. Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 146ff. Fredrik Hiertas dagbok, sid. 28ff.

94 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 2 juli 1788, Carl Tersmedens memoarer (utg. av Erdmann), del 6, anteckning den 20 juli 1788, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 112, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 158 och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 10-11 juli 1788.

95 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 14 och 20 juni 1788, Glete och *Kriget till sjöss 1788-1790*, i Artéus, *Gustav III:s ryska krig*.

96 Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 32, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 18 juli 1788 (29 juli nya stilen), Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 143. Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*, Anderson, *British and American officers in the Russian Navy*, (Georg Tate stavas ibland Taite), Hertig Karls brev den 22 juli 1788 till Carl Göran Bonde, (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juli 1788) och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 8 juli 1788. Enligt Sozaev, *Russian warships in the age of sail* bestod den ryska flottan av linjeskeppen *Rostislav, Vseslav, Kir Ioann, Sankta Elena, Ioann Bogoslav, Sankt Pyotr, Mstislav, Vladislav, Iaroslav, Boleslav, Vysheslav, Mecheslav, Rodislav, Iziaslav, Viktor, Pamiat'Evstafija och Deris samt 40-kanoners skeppen Briaschislav och Mstislavets och 36-kanoners skeppen Vozmislav, Premislav, Slava, Nadezhda och Blagopoluchii samt åtta mindre fartyg*.

97 Se bl.a. Nordenskiöld, *På amiralens tid* och Hägg, *Johan Puke, den sista sjöhjälten*.

98 Se bl.a. Carl August Ehrensvärds brev (utg. av Bergh) till Johan Christopher Toll den 9 januari 1789

99 *Svensksund, en minnesbok*, sid. 10 och Lyth, *Kanoner på köl*, sid. 95ff, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*.

100 Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 143ff, Gustaf af Klints dagbok, sid.

105ff och Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 13 juli 1788. Den svenska flottan av linjeskeppen *Gustaf III, Prins Gustaf, Drottning Sofia Magdalena, Enigheten, Hedvig Elisabeth Charlotta, Ömheden, Rättvisan, Dygden, Fäderneslandet, Äran, Försiktigheten, Prins Carl, Prins Fredrik Adolf, Kronprins Gustaf Adolf och Vasa, samt fregatterna Gripen, Camilla, Fröja, Minerva, Thetis, Jarramas, Yaroslav, Sprengtporten, af Trolle, Hector och åtta mindre fartyg*.

101 Fredrik Hiertas dagbok, sid. 42ff och Gustaf af Klints dagbok, sid. 109.

102 Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juli 1788, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 17 juli 1788, sid. 132, Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 143, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid. 150, Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 41 och Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*.

103 Hertig Karls brev den 22 juli 1788 till Carl Göran Bonde och K.G. Sinclairs memoarer (återgivet i Charlottas journal för juli 1788), Barfod, *Märkvärdigheter rörande Sveriges historia*, sid. 33, Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 462 och Anderson, *British and American officers in the Russian navy*.

104 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 juli 1788 (21 juli nya stilen), K.G. Sinclairs memoarer, återgivna i Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juli 1788, Fredrik Hiertas dagbok, sid. 46f, Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 140 och Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 461ff

105 Fredrik Hiertas dagbok, sid. 44f och K.G. Sinclairs memoarer, återgivna i Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juli 1788. Anders Fredrik Skjöldebrand skriver i sina memoarer, del 1, sid. 144, att 300 man dog ombord på *Wasa*. Lagerstråle blev befördrad till kapten efter slaget vid Hogland.

106 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 juli 1788 (21 juli nya stilen), K.G. Sinclairs memoarer, återgivna i Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för juli 1788, Fredrik Hiertas dagbok, sid. 49ff, Hertig Karls brev den 22 juli 1788 till Carl Göran Bonde (återgivet i Charlottas journal för juli 1788), Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 18 juli 1788, sid 134 samt sid. 139, Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 461ff och Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*.

107 Se bl.a. Fredrik Hiertas dagbok, sid. 49 och Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*.

-
- 108 Johan Christopher Tolls brev till Gustav III den 18 juli 1788 (Liljecrona, sid. 254f), hertig Karls brev den 22 juli 1788 till Carl Göran Bonde (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juli 1788), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 juli 1788 (21 juli nya stilen), Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 135, 141 och 154, Carl Tersmedens memoarer (utg. av Erdmann), del 6, anteckning den 3 augusti 1788, Fredrik Hiertas dagbok den 17 juli 1788, Gustaf af Klints dagbok, sid. 109 och Överste Michael Anckarsvärds minnen den 18 juli 1788.
- 109 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 136 ff och 155 (enligt Oxenstierna hade *Vladislav* 74 kanoner och 680 man).
- 110 Gustav III:s brev till Gustav Mauritz Armfelt från Mämmälä den 19 juli 1788 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 29f)
- 111 Gustav III:s brev den 19 juli 1788 till Sofia Albertina (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juli 1788).
- 112 Hertig Karls brev den 22 juli 1788 till Carl Göran Bonde (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för juli 1788), Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 126 och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 juli (21 juli nya stilen) 1788.
- 113 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid 142ff. Inrikes tidningar den 4 augusti 1788, Wollin, *Sjöslaget vid Hogland*, sid. 7 och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 30 juli och 1 augusti (10, 12 augusti nya stilen) 1788.
- 114 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl, Andersson, *A memoir of James Trevenen* och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 17 augusti 1788 (den 6 augusti nya stilen).
- 115 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 11 juli 1788.
- 116 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 12 mars och den 29 maj 1789 (23 mars och den 10 juni nya stilen), som nämner fyra ryska sjömän, Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 2 och 6 juni 1789, Gustav III:s brev till Gustav Mauritz Armfelt den 23 juli 1788 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevfveling, 6:e delen*, sid. 139f), Lars von Engeströms minnen och anteckningar (utg. av Tegnér), band 1, sid. 162f och Wollin, *Sjöslaget vid Hogland*, sid. 20ff.
- 117 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 24 juli 1788.
- 118 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 25-29 juli (4-9 augusti nya stilen) 1788, Gustaf Harald Wahlboms journal, återgiven i Wollin, *Sjöslaget vid Hogland*, sid. 20f, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 40.
- 119 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 4 augusti (15 augusti nya stilen) 1788 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 114ff.
- 120 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 14 september 1788, Andersson, *A memoir of James Trevenen*, Greigs brev till James Trevenen den 14 september (3 september rysk tid) 1788, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 12 september (23 september nya stilen) 1788 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 123ff.
- 121 Cross, *Samuel Greig, Catherine the Great's Scottish admiral*.
- 122 Gustaf af Klints dagbok, sid. 173, af Hällström, *Återfallsfebern på Sveaborg och i Karlskrona 1788-1790*, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 233f, Carl Bondes brev till Hedvig Elisabeth Charlotta den 13 augusti 1789 (återgivet i Charlottas journal för augusti 1789) samt *Svensksund, en minnesbok*, sid. 47f.
- 123 Johan Gabriel Oxenstiernas brev till Carl Göran Bonde den 30 Juli 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för augusti 1788) och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1788.
- 124 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 22 och 25 juli 1788, sid. 147 och 157.
- 125 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 13-15 juli (24-26 juli nya stilen) 1788 och Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 122.
- 126 Johan Gabriel Oxenstiernas brev till Nils Filip Gyldenstolpe den 26 juli 1788 (Lewenhaupt, sid. 73f), Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 147 och Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 174.
- 127 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 22 och 25 juli 1788, sid. 147 och 157.
- 128 Gustav III:s brev till Sofia Albertina den 29 juli 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för augusti 1788).
- 129 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) för juli-augusti 1788 och Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 127.
- 130 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) för juli-augusti 1788 och Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 127.
- 131 Gustav III:s brev till Sofia Albertina den 29 juli 1788 (återgivet i Charlottas journal för augusti 1788) och Överste Michael Anckarsvärds minnen den 1-2 juli 1788.

-
- 132 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) för juli 1788, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 6-7 augusti (25-26 juli nya stilen) 1788, Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för 1788 och Sven Folins anteckningar (utg. av Personne) den 3-4 augusti 1788.
- 133 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) för juli 1788.
- 134 Överste Michael Anckarsvärds minnen den 5 augusti 1788 och Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juli-augusti 1788.
- 135 Gustav III:s brev till Sofia Albertina den 5 augusti 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för augusti 1788) och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 31 juli och 1 augusti (11-12 augusti nya stilen) 1788.
- 136 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 153.
- 137 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 30 juli och 1, 4 och 8-13 augusti, den 13, 17 och 24 september och 16 november 1788, Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) i juli 1788, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 153 samt Wallis, *Gustaf III och Razumovski*, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) sid. 46ff.
- 138 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 155ff, Överste Michael Anckarsvärds minnen den 26 augusti 1788 och Gustaf Mauritz Armfelts brev till Hedvig De la Gardie den 11 augusti 1788 (Tegnér, *Från tredje Gustafs dagar*, sid. 214).
- 139 Pehr Stenbergs levernesbeskrivning (utg. av Elgh), augusti 1788, Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för juli 1790, jfr Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) för augusti 1788 där hon anger att det var "pöbeln" som anföll officerarna.
- 140 Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), sid. 145 och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) sid. 28ff.
- 141 Fredrik Adolfs brev till Sofia Albertina den 2 augusti 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för augusti 1788).
- 142 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 160 och Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters anteckningar och minnen (utg. av Tegnér), sid. 14ff.
- 143 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 17 och 19 augusti (28 och 30 augusti nya stilen) 1788, Gustaf Mauritz Armfelts brev till Hedvig de la Gardie den 1 augusti 1788 (återgivet i Bonsdorff, sid. 98) och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 42.
- 144 Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde) i juli 1788, se även Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del 1, sid 158.
- 145 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 191.
- 146 Se bl.a. Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 1 augusti 1788 (återgivet i Ribbing, sid. 90). A.V. Chrapovitskijs dagbok den 31 augusti och 1 september (11-12 september) 1788, Carl Tersmedens dagbok (utg. av Erdmann) den 29 augusti, Greigs brev till James Trevenen den 14 september (3 september gamla stilen) 1788 och Johan von Engeströms historiska anteckningar och bref (utg. av Montan), sid 164.
- 147 Kungens utrop att han var räddad har återgivits av Hedvig Elisabeth Charlotta efter ett samtal med Ruuth, Hedvig Elisabeth Charlottas journal (utg. av Bonde), anteckningar och senare tillägg, sid. 482, Erik Augusts Tersmedens dagbok (utg. av Iverus) för den 5 september 1788, sid 235ff, Carl Tersmedens dagbok (utg. av Erdmann) i oktober 1788, Gustaf Mauritz Armfelts brev till Hedvig De la Gardie den 18 september 1788 (Tegnér, *Från tredje Gustafs dagar*, sid. 230) och Andersson, *A memoir of James Trevenen*.
- 148 Gustaf III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt från Mariestad den 2 oktober 1788 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 42, och von Proschwitz, *Gustaf III, mannen bakom myten*, sid. 321), Gustaf III:s brev till Hedvig Elisabeth Charlotta den 12 oktober 1788 (Ericssbergsarkivet, Riksarkivet, även återgivet i Charlottas journal för oktober 1788), Johan Christopher Tolls brev till d'Albedyhll den 31 oktober 1788 (Ridderstad, sid. 9f), Gudmund Göran Adlerbeths historiska anteckningar, sid. 51 och Carl Tersmedens memoarer (utg. av Erdmann), del. 6, notering den 26 maj 1788.
- 149 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 24 mars 1789 (4 april nya stilen), Carl Axel Löwenhielms levernesbeskrivning, sid 54ff, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), sid. 164ff, del 1, sid. 174, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid 131.
- 150 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 31 augusti, 1 och 10 september 1788 och den 4 januari 1789 (11-12 och 21 september samt den 15 januari 1789 nya stilen).
- 151 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 19 augusti (8 augusti nya stilen) 1788.
- 152 Carl August Ehrensvärds brev till Johan Christopher Toll den 8 september 1788 (Bergh, *Carl August Ehrensvärds brev*, sid. 146f). A.V. Chrapovitskijs dagbok den 27 november och 27 och 30 december 1788 (8 december, 7, 10 januari nya stilen), Hertenhielms dagbok (utg. av Birck) i september 1788, Johan Albert

Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 166, Gustaf af Klints dagbok, sid. 147ff och Sven Folins dagbok (utg. av Personne) för 1789.

153 Carl August Ehrensvärds brev till Johan Christopher Toll den 30 december 1788 och den 27 januari 1789 (utg. av Bergh).

154 Se bl.a. Wahlström, *Gustaf d'Albedyhll*, Svenskt biografiskt lexikon.

¹⁵⁵ Gustav III:s brev till Klingspor i maj 1789 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevveling*, 6:e delen, sid. 60f).

¹⁵⁶ Sveriges Rikes Ständers beslut 1789 § 2, (Kungliga biblioteket), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 4 januari 1788 (15 januari nya stilen)

157 Anders Winbergs dagbok för 1789.

158 Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 2ff.

159 Anders Winbergs dagbok för augusti och september 1789 och Svensksund, en minnesbok, sid. 44.

160 Michael Anckarswärds promemoria "Underdånigaste tankar om innevarande års kampanj" (Ericssbergsarkivet, diverse Anckarswärdska papper, Riksarkivet) den 6 maj 1789, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 194 och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 44.

161 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 och 23 januari och 23 mars 1789 (21 januari och 3 februari 4 april nya stilen), Elis Schröderheims brev till Johan Gabriel Oxenstierna den 2 juli 1789 (Levertin, *Svenska memoarer och bref*, sid. 87f) och Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 27 juni 1789, som nämner 6 000 bönder för en levande och 12 000 för en död kung.

162 Se bl.a. hovrättsprotokollen från krigsrätten mot Hansson i juni 1791. Vissa källor anger att kuttern *Mercurii* fördes av Roman Crown vid tagandet av Venus och andra anger att det var Jenkins. Det fanns även en brittisk officer som hette William Crowe som år 1789 förde befäl på Mercurii. Senare i kriget förde Roman Crown befälet på Mercurii, se även Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 6 juni 1789.

163 Anders Winbergs dagbok den 17 maj 1789 och Svensksund, en minnesbok, sid. 44ff.

164 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 22 april 1789 (3 maj nya stilen), Georg Henrik Jägerhorns dagbok (*I fält för Gustaf III*), sid. 77ff, Sven Folins dagbok (utg. av Personne) för 1789 och Svensksund, en minnesbok, sid. 45.

165 Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt den 8 juni 1789 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 60) och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1789.

166 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juni 1789.

167 Georg Carl von Döbelns dagbok, sid. 46ff, Georg Henrik Jägerhorns dagbok (*I fält för Gustaf III*), sid. 90ff och Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 2ff.

168 Georg Carl von Döbelns dagbok, sid. 46ff, Georg Henrik Jägerhorns dagbok (*I fält för Gustaf III*), sid. 90ff, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1789, Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 11ff.

169 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 7 juni 1789 (18 juni nya stilen)

170 Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 15ff.

171 Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 11, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 46, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 4 juni 1789 (15 juni svensk tid).

172 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 199ff.

173 Anders Winbergs dagbok för juni 1789.

174 Wilhelm Reinhold Leuhusens dagbok (utg. av von Dardel) för juni 1789.

175 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 200.

176 Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 21.

177 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1789 och Gustav III:s biljett till Gustaf Mauritz Armfelt den 28 juni 1789 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 75).

178 Gustav III:s brev till Leopold den 8 juli 1789 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevveling*, sid. 351ff). Kungen anger i brevet att svenskarna förlorat 14 döda och 86 skadade), löjtnant Vilhelm Gyllenskiepp skrev att 120 svenskar dött, Wilhelm Reinhold Leuhusens dagbok för juni 1790, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1789 och Sven Folins dagbok (utg. av Personne) för 1789.

179 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 202f.

180 Wilhelm Gyllenskiepps dagbok den 3 juli 1789.

181 Gustav III:s brev till Leopold den 8 juli 1789 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevveling*, sid. 351ff, samt von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 339).

182 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 202ff och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i juli 1789. Wilhelm Gyllenskiepp nämner i sin dagbok 285 döda och sårade svenskar.

183 Carl Adolf Brakels dagbok, sid. 38ff och Wilhelm Gyllenskiepps dagbok den 22 juli 1789.

-
- 184 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i augusti 1789, Berg, *Närkingar i Gustav III:s krig* och Wilhelm Gyllenskiöpps dagbok den 25 juli 1789.
- 185 Wilhelm Gyllenskiöpps dagbok den 30 juli och 2 augusti 1789.
- 186 Anders Winbergs dagbok för juli 1789 och Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 173.
- 187 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 231.
- 188 Marianne Ehrenströms dagbok (återgiven i Schück, *Den sista gustavianska hofdamen*).
- 189 Nils von Rosensteins brev till Gustav III den 2 juli 1789 (Schück, *Svenska memoarer och bref*, 9, sid 14), Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 200ff, Gustav III:s brev till Ulrik Gustav Franc den 20 augusti 1789 (Andersson, *Konung Gustaf III:s bref*, sid. 122) även i Gustav III:s brev till Ulrik Gustav Franc den 14 juni-11 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 306).
- 190 Andersson, *A memoir of James Trevenen*, som återger Martha Crowns brev. (Vissa källor anger att Roman Crown var irländare) och Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 5 juni 1789.
- 191 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 17 maj och 25 juni 1789 (28 maj och 6 juli nya stilen), James Trevenen anger i sin dagbok att han gick till Hangö udd den 28 april rysk tid (9 maj svensk tid), men andra källor anger att det var senare i maj då isen då fortfarande låg i Reval. Anders Winbergs dagbok för juli 1789, Pehr Stenbergs levernesbeskrivning (utg. av Elgh) den 2 juli 1788 och Överste Michael Anckarsvärds minnen, sid. 121.
- 192 Flottan bestod av linjeskeppen *Konung Gustaf III, Sofia Magdalena, Prins Fredrik Adolf, Enigheten, Rättvisan, Tapperheten, Äran, Dygden, Riksens Ständer, Wasa, Fäderneslandet, Vladislav (erövrad från ryssarna), Försiktigheten, Prins Carl, Ömheten, Manligheten, Lovisa Ulrika, Hedvig Elisabeth Charlotta, Göta Lejon och Dristigheten* samt fregatterna *Fröja, Gripen, Eurudice, Minerva, Galathea, Uppland, Thetis, Zemire, Illerim, Yaroslav och Camilla*. (enligt hertig Karls brev till Gustav III den 1 augusti 1789 och Sozaev, *Russian warships in the age of sail*).
- 193 Gustaf af Klints dagbok, sid. 158ff och Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid 150ff.
- 194 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 31 mars 1789 (11 april nya stilen), Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid 150ff och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 47f. Enligt Sozaev, *Russian warships in the age of sail* bestod den ryska eskadern av *Rostislav, Kniaz Vladimir, De 12 apostlarna, Iezekiil, Mstislav, Pobedoslav, Prins Gustaf, Kir Ioann, Yaroslav, Sankt Pyotr, Sankta Helena, Vseslav, Deris, Vysheslav, Boleslav, Sviatoslav, Rodislav, Viktor, Iziaslav och Pamiat Evstafiia* samt fregatterna *Briachislav, Mstislavets, Premislav, Slava, Podrazhislav, Nadezhda Blagopoluchiia* samt nio mindre fartyg. Se även Anderson, *British and American officers in the Russian navy*.
- 195 Andersson, *A memoir of James Trevenen*, som även återger Denisons brev till Farquarsson och James Trevenens brev till sin mor den 5 augusti 1789, Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid. 168ff, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 172 och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius) del. 1, sid. 211.
- 196 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 6 augusti 1789 (17 augusti nya stilen)
- 197 Hertig Karls brev till Gustav III den 1 augusti 1789 (Hertig Karl, *Underdånig berättelse*, Kungliga biblioteket). Enligt Karls redogörelse ägde slaget rum ”12 tyska mil sydost om Ölands södra udde”, Nils von Rosensteins brev till Gustav III den 7 augusti 1789 (Schück, *Svenska memoarer och bref*, 9, sid. 20f), Carl Bondes brev till Hedvig Elisabeth Charlotta den 26 augusti 1789 (återgivet i Charlottas journal för juli 1789), Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid 150ff, Anders Winbergs dagbok för september 1789, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 212, Gustaf af Klints dagbok, sid. 158ff.
- 198 Se bl.a. Gustav III:s brev till Carl Axel Wachtmeister den 17 augusti 1789 (Andersson, *Konung Gustaf III:s bref*, sid. 49f) .
- 199 Glete, *Den ryska skärgårdsflottan: myt och verklighet*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 6 juni och den 6 juli 1789 (17 juni och 17 juli nya stilen)
- 200 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 203.
- 201 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 203.
- 202 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 214f.
- 203 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 214f
- 204 Anders Winbergs dagbok för augusti 1789 (Winberg skriver att även fregatten Camilla blev tagen vid Svensksund vilket möjligen är fel eftersom den deltog vid den viborgska utbrytningen året efter), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 17 augusti 1789 (28 augusti nya stilen), Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 173ff, Anderson, *British and American officers in the Russian navy*.
- 205 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 25 augusti 1789 (5 september nya stilen), Anders Winbergs dagbok för augusti 1789, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i september 1789.

-
- 206 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 221. Anders Winbergs dagbok för september 1789, Elis Schröderheims brev till Johan Gabriel Oxenstierna den 8 september 1789 (Levertin, *Svenska memoarer och bref*, 6, sid. 96), Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 175.
- 207 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i augusti 1789, Wilhelm Reinhold Leuhusens dagbok (utg. av von Dardel) som beskriver kungens besök den 31 augusti 1790.
- 208 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 224, Anders Winbergs dagbok för augusti 1789, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i augusti 1789, Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 21, Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt den 9 september 1789 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevexling*, 6:e delen, sid. 233f).
- 209 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 228, Gustav III:s brev till Eric Ruuth den 1 augusti 1789 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 352), Gustav III:s brev till Carl Gustav Leopold den 1 augusti 1789 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 350f), Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 26 augusti 1789.
- 210 Anders Winbergs dagbok för augusti 1789, det var galärerna *Serafimsorden, Västgöthadal, Västmanland och Uppsala*.
- 211 Gustaf af Klints dagbok, sid. 165ff.
- 212 James Trevenens brev till Katarina II samt till sin mor den 7 november 1789 (svensk tid) se Andersson, *A memoir of James Trevenen*.
- 213 Anders Winbergs dagbok för september 1789, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 227f.
- 214 Andersson, *A memoir of James Trevenen* med Trevenens redogörelse för förlisningen den 22 januari 1790 och James Trevenens brev till sin mor den 7 november 1789 (svensk tid).
- 215 Anders Winbergs dagbok för oktober 1789.
- 216 Anders Winbergs dagbok för oktober 1789.
- 217 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 19 oktober 1789 (30 oktober nya stilen), Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 230f, som återger brevet till Gyldenstolpe och Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 8 november 1789 (von Proschwitz, *Gustave III par ses lettres*, sid. 321)
- 218 Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 2 december 1789.
- 219 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 233f.
- 220 Norman, *Skärgårdsflottan, Svensksund, en minnesbok*, sid. 52.
- 221 Wilhelm Reinhold Leuhusens dagbok (utg. av von Dardel) för 1790.
- 222 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 233.
- 223 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 239.
- 224 Brev från Carl Olof Cronstedt den 3 november 1789, Fredrik Wilhelm von Hessensteins brev till Gustav III den 29 december 1789 och den 5 januari 1790 (Sundberg, *Att bygga en skärgårdskader*) och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 232f.
- 225 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 232, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 52 och Klingnéus, *För kung och fosterland, Närkingarna och anfallet mot Savitaipole 1790*.
- 226 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 9 december 1789 (20 december nya stilen)
- 227 Cederströms rapport till Kungl Maj:t den 14 mars 1790 (Generalamiralen Excellensen Grefve R. Cederströms efterlämnade papper), Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg av Levertin), sid. 177.
- 228 Cederströms rapport till Kungl Maj:t den 19 mars 1790 (Generalamiralen Excellensen Grefve R. Cederströms efterlämnade papper). Enligt Muskeins dagbok kom Arcovito från Neapel, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 10 mars 1790 (21 mars nya stilen).
- 229 Cederströms brev den 19 mars 1790 till Johan August Meijerfeldt (Generalamiralen Excellensen Grefve R. Cederströms efterlämnade papper), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 9-11 mars 1790 (20-22 mars nya stilen)
- 230 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 240 och Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 2 april 1790 (återgivet i Ribbing, sid. 116).
- 231 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 5 januari 1790 (16 januari nya stilen) och Anders Winbergs dagbok, sid. 38.
- 232 Gustav III:s brev Mauritz Klingspor den 13 april 1790 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brevexling*, 6:e delen, sid. 96).
- 233 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 240, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 19 februari och 18-20 april 1790, Georg Henrik Jägerhorn

dagbok (*I fält för Gustaf III*), sid. 203ff, Gustaf Mauritz Armfelts brev till Stedingk den 16 april 1790 (Riksarkivet, Stedingkska arkivet och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 52.

234 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 243, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 176, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 2 maj 1790, Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 24, Erasmus Gabriel Henschens memoarer (Kungliga biblioteket), Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 8 maj 1790, Sven Folins dagbok (utg. av Personne) den 29 april 1790 och Gustaf II:s brev till Armfelt den 30 april 1790 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid. 128).

235 Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 1 maj 1790 (beskrivet i Ribbing, sid. 80f) och Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 1 juni 1790.

236 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 21-22 april 1790 (2-3 maj nya stilen), Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 245, Gustav III:s brev till Johan Albert Ehrenström från Valkeala den 4 maj 1790 (beskrivet i Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, 243ff), Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i april-maj 1790 och Gustaf Mauritz Armfelts brev till Gustav III den 30 april 1790, Tegnér, *Från tredje Gustafs dagar*, sid. 299ff.

237 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 26 april 1790 (7 maj nya stilen).

238 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 248, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 6 maj 1790, Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 28, Wilhelm Reinhold Leuhusens dagbok (utg. av von Dardel) för 1790 och *Svensksund, en minnesbok*, sid. 52.

239 *Svensksund, en minnesbok*, sid. 52. Den svenska eskadern bestod av *Konung Gustaf III, Prins Fredrik Adolf, Enigheten, Rättvisan, Tapperheten, Sofia Magdalena, Äran, Dygden, Riksens Ständer, Wasa, Fäderneslandet, Kung Adolf Fredrik, Vladislav (erövrad från ryssarna), Försiktigheten, Prins Carl, Ömheden, Manligheten, Lovisa Ulrika, Hedvig Elisabeth Charlotta, Göta Lejon och Dristigheten* samt fregatterna *Fröja, Gripen, Eurudice, Minerva, Galathea, Uppland, Thetis, Zemire, Illerim, Yaroslav* och *Camilla*. se även Sozaev, *Russian warships in the age of sail* och Gustaf af Klints dagbok, sid. 184. Kjell Christoffer Hagerman beskrev i sin journal att flottan bestod av 25 linjeskepp, 16 fregatter, 15 mindre fartyg och två brännare, totalt 58 segel.

240 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl.

241 A.V. Chrapovitskijs dagbok 3 maj 1790 (14 maj nya stilen)

242 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl och Gustaf af Klints dagbok, sid. 189f. *Ragnilsgrundet* kallas *Novajagrundet* på ryska.

243 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl, som namnger de ryska linjeskeppen *Rostislav, Saratov, Sankta Helena, Kir Ioann, Mstislav, Yaroslav, Prochor, Pobedonosets, Iziaslav, Boleslav* och fregatterna *Hapsal, Venus, Premislav, Nadezhda Blagopoluchia, Slava* och *Podrazchislav* (se även Sozaev, *Russian warships in the age of sail*) och A.V. Chrapovitskijs dagbok 3 -4 maj 1790 (14-15 maj nya stilen).

244 Se bl.a. Gustaf af Klints dagbok, sid. 189ff, Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl och Hägg, *Johan Puke – den sista sjöhjälten*.

245 Flamländaren Muskeins skildring (utg. av Unger), Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl, Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 21 maj 1790, Gustaf af Klints dagbok, sid. 189ff, Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 177, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 7 maj 1790 (18 maj nya stilen och Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 443.

246 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl.

247 Vissa källor, som Munthe (*Svenska sjöhjältar*), anger att svenskarna förlorade 664 man i döda, sårade och tillfångatagna och i Sozaev, *Russian warships in the age of sail* anges 150 svenska döda och 520 krigsfångar.

248 Flamländaren Muskeins skildring (utg. av Unger) och A.V. Chrapovitskijs dagbok den 5 maj 1790 (16 maj nya stilen)

249 Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790 och Riksarkivet, skeppsmönsterrullor 1790.

250 Anders Winbergs dagbok för maj 1790, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i april-maj 1790 och Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790.

251 Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790.

252 Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790.

253 Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 15 maj 1790 (återgivet i Ribbing, sid. 117), Gustav III:s brev till madame de Boufflers den 21 maj 1790 (Hennings, *Gustav III och grevinnan de Boufflers*), Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 28 och Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790.

254 Gustav III:s brev till Sofia Magdalena den 15 maj 1790 (återgivet i Ribbing, sid. 117).

255 Gustav III:s brev till madame de Boufflers den 21 maj 1790 (Hennings, *Gustav III och grevinnan de Boufflers*), Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 15 maj 1790, Anders Winbergs dagbok för maj

-
- 1790, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 251, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) i maj 1790 och Odelberg, *Georg Christian de Frese och sjötåget 1790*.
- 256 Elis Schröderheims brev till Gustav III den 4 juni 1790 (Liljecrona, *Statssekreteraren Elis Schröderheims anteckningar till konung Gustaf III:s historia*, sid. 251) och Nils von Rosensteins brev till Gustav III sen 4 juni 1790 (Schück, *Svenska memoarer och bref*, 9, sid. 34).
- 257 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 6 maj 1790 (17 maj nya stilen)
- 258 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 281, Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 26 maj 1790 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 208f.
- 259 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 254.
- 260 Den svenska eskadern bestod av *Konung Gustaf III, Prins Fredrik Adolf, Prins Ferdinand, Enigheten, Rättvisan, Tapperheten, Sofia Magdalena, Åran, Dygden, Wasa, Finland, Fäderneslandet, Konung Adolf Fredrik, Vladislav (erövrade från ryssarna), Försiktigheten, Ömheten, Manligheten, Lovisa Ulrika, Hedvig Elisabeth Charlotta, Göta Lejon och Dristigheten* samt fregatterna *Ulla Fersen, Hector, Fröja, Gripen, Eurudice, Minerva, Galathea, Uppland, Thetis, Zemire, Illerim, Yaroslav och Camilla*.
- 261 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 254f.
- 262 Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 3 juni 1790, Gustaf af Klints dagbok, sid. 211 och Sozaev, *Russian warships in the age of sail*, sid. 458.
- 263 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 5 maj 1790 (5 juni nya stilen) och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 259.
- 264 Flamländaren Muskeins skildring (utg. av Unger), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 23, 27-30 maj 1790 (3 och 7-9 juni nya stilen), Adolf Ludvig Hamiltons anekdoter (utg. av Levertin), sid. 177ff och Gustav III:s brev till Sidney Smith den 1 juni 1790, Hertig Karls brev till Sidney Smith den 26 maj 1790, båda återgivna i Barrow, *The life and correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, vol. 1, sid. 35ff.
- 265 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 258, Carl Cristoffeer Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 14 juni 1790 (som skriver att Armfelt träffades i vänster axel) och Klingnéus, *För kung och fosterland. Närkingarna och anfallet vid Savitaipole 1790*.
- 266 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 256.
- 267 Sidney Smiths brev till Robert Liston den 7 juni 1790 (återgivet i Barrow), A.V. Chrapovitskijs dagbok den 28 maj 1790 (8 juni nya stilen), som skrev att prästen hade blivit kallad till kungens fartyg, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 265f och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 2 juni 1790.
- 268 Gustav III:s order den 13 juni 1790, återgivet i Barrow, *The life and correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, vol. 1, sid. 43ff.
- 269 Barrow, *The life and correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, vol. 1, sid. 71, Gustaf af Klints dagbok, sid. 248, Gustav III:s brev till Mauritz Klingspor den 17 juni 1790 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brefvexling*, 6:e delen, sid. 106) och Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 16 juni 1790.
- 270 Jan af Silléns dagbok (*En månad på Amphion*) den 16 juni 1790 och Barrow, *The life and correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, vol 1, sid. 69ff.
- 271 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 8 juni 1790 (19 juni nya stilen) och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 261. De två ryska kanonerna tagna vid Kachi stod kvar på Stockholms slotts borggård till 1784 och finns idag på Armémuseum.
- 272 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 256, Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 32 och Gustav III:s brev till madame de Boufflers den 18 juni 1790 (Hennings, *Gustav III och grevinnan de Boufflers*). Enligt Hamilton leddes inte expeditionen av Pollet.
- 273 Barrow, *The life and correspondence of Admiral Sir William Sidney Smith*, vol. 1, sid. 72, Andersson, *A memoir of James Trevenen*, Anders Winbergs dagbok, sid. 33, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 263 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 248.
- 274 Anders Winbergs dagbok, sid. 39.
- 275 Anders Winbergs dagbok, sid. 34 och Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid 35ff.
- 276 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 22 juni 1790 (3 juli nya stilen), Georg Christian de Freses brev till Michael Anckarsvärd den 7 juli 1790 (beskrivet i Odelberg, sid. 5ff) och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 267ff. Vissa källor anger att det fanns fyra ryska linjeskepp vid det västra inloppet men de flesta källor anger fem linjeskepp.

-
- 277 Carl Axel Löwenhielms dagbok, sid. 61 och Gustav III:s brev till Ulrik Gustav Franc den 14 juni-11 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 391ff).
- 278 Carl Axel Löwenhielms dagbok, sid. 60ff.
- 279 Anders Winbergs dagbok den 3 juli 1790.
- 280 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 28 juni 1790 (9 juli nya stilen), Andersson, *A memoir of James Trevenen*, Anders Winbergs dagbok, sid. 38, Carl Christoffer Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 12 juli 1790 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 280ff. Artilleribåtsmannen Forsberg har berättat om vad Puke sa under utbrytningen, beskrivet i Göteborgs handelstidning 1848.
- 281 Anders Winbergs dagbok, sid. 38, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 232 och Anders Winbergs dagbok den 3 juli 1790. Adolf Ludvig Hamilton, som inte var på plats, skrev i sina anekdoter, sid. 178, att kungen under utbrytningen räddat sig från skottgluggarna i aktern på Amphion ner till en slup men det stämmer inte med det händelseförlopp andra som var på plats har beskrivit.
- 282 Gustaf af Klints dagbok, sid. 285.
- 283 Anders Winbergs dagbok, sid. 35, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 281 och Anders Fredrik Skjöldebrands memoarer (utg. av Schück), del 1, sid 185ff.
- 284 Georg Christian de Freses brev till Michael Anckarsvärd den 7 juli 1790 (beskrivet i Odelberg, sid. 5ff) och Anders Winbergs dagbok, sid. 36.
- 285 Carl Axel Löwenhielms dagbok, sid 63, Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius) del. 1, sid. 271, Gustaf af Klints dagbok, sid. 291 och *Svensksund, en minnesbok*, sid 59ff.
- 286 Se bl.a. Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 9 juli 1790.
- 287 Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 25 juli 1790.
- 288 Gustaf af Klints dagbok, sid. 301ff.
- 289 Anders Winbergs dagbok, sid. 37 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 304. Det svenska linjeskeppet *Rättvisan* fortsatte sedan i den ryska flottan till dess det såldes till England år 1813.
- 290 Gustaf af Klints dagbok, sid. 193 och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 270ff.
- 291 Carl Axel Löwenhielms mor var "gracen" Augusta Löwenhielm, född von Fersen, Carl Axel Löwenhielms dagbok, sid. 63.
- 292 Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid 37ff, Andersson, *A memoir of James Trevenen*, och Gunnarsson, *Två journaler förda på skärgårdsflottan 1790 ombord på galären Västgötadahl*.
- 293 Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid 37ff och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 270ff.
- 294 Carl Axel Löwenhielms dagbok, sid. 64f och Gustav III:s brev till greve Müller, återgivet i Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 303f. Se även Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt den 10 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 396), där han skriver att frigivningen av Löwenhielm skulle bereda hans bror Karl ett stort nöje.
- 295 Se bl.a. Anders Winbergs dagbok, sid. 37.
- 296 Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl, Gustav III:s brev till Ulrik Gustav Franc den 14 juni-11 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 391ff) och Otto Henrik Nordenskiöld's brev till Beata Nordenskiöld, född Wrangel, den 6 juli 1790 (återgivet i Nordenskiöld, *På amiralens tid*)
- 297 Carl Didrik Hamiltons *Minnen från äldre och nyare tider*, sid. 40.
- 298 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 274ff, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 5 juli 1790, *Svensksund, en minnesbok*, sid. 65ff och Georg Christian de Freses brev till Michael Anckarsvärd den 7 juli 1790 (beskrivna i Odelberg, sid. 5ff). Anders Winberg anger i sin dagbok (sid 36) att fyra kanonslupar, sju kanonjollar och en kanonbarkass förlorades.
- 299 Gustav III:s brev till Ulrik Gustav Franc den 14 juni-11 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 391ff).
- 300 Brev från Carl Olof Cronstedt till Gustav III den 10 april, 7 och 30 maj 1790, Georg Christian de Freses brev till Michael Anckarsvärd den 7 juli 1790 (beskrivna i Odelberg, sid. 5ff), se även Sundberg, *Att bygga en skärgårdseskader*.
- 301 Gustav III:s brev till Gustaf Mauritz Armfelt den 8 juli 1790 (Tegnér, *Konung Gustaf III:s bref till friherre G.M. Armfelt*, sid 152).
- 302 Se Lewenhaupt, *Arméförbanden på skärgårdsflottan vid Svenskund 1790*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*.
- 303 *Svensksund, en minnesbok*, sid. 10, Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, sid. 95ff.

-
- 304 Munthe, *Svenska sjöhjältar, Svensksund en minnesbok*, Englund, *Förflutenhetens landskap* och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 282 (som anger ryssarnas styrka till "300 segel").
- 305 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 284ff.
- 306 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 286.
- 307 Se Englund, *Förflutenhetens landskap* och Ordins skildring av slaget vid Svensksund.
- 308 Se bl.a. Ordin, *En rysk historikers skildring av slaget vid Svensksund 1790* och Anderson, *British and American officers in the Russian navy*.
- 309 *Svensksund, en minnesbok*.
- 310 Ståhlberg, *Anteckningar om svenska qvinnor*.
- 311 Ordin, *En rysk historikers skildring av slaget vid Svensksund 1790* och Gunnarsson, *Två journaler förda på skärgårdsflottan 1790 ombord på galären Västgötadahl*.
- 312 Se Englund, *Förflutenhetens landskap*, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 6 juli 1790 (17 juli nya stilen), Gustav III:s brev till Gustav Mauritz Armfelt från Amphion den 10 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 396), *Svensksund, en minnesbok*, sid. 10 och Lyth, *Kanoner på köl*, ingår i Norman (red) *Skärgårdsflottan*, sid. 95ff,
- 314 Lars Hjortsbergs brev till Carl Gustav Brandström den 12 juli 1790 (Riksarkivet, flottans arkiv)
- 315 Gustav III:s brev till Nils von Rosenstein den 6 juni 1790 och Gustav III:s brev till hertig Karl den 18 juli 1790 (von Schinkel, bihang 1, sid. 85)
- 316 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 301, Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen), sid. 155 och Gustav III:s brev till Gustav Mauritz Armfelt den 20 maj 1790 (Oxenstierna, *Gustav III, Skrifter i politiska och vittra ämnen tillika med dess brefvexling*, 6:e delen, sid. 332).
- 317 Se Englund, *Förflutenhetens landskap*, Ordin, *En rysk historikers skildring av slaget vid Svensksund 1790*, Gustav III:s brev till Gustav Mauritz Armfelt den 10 juli 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 396) och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 27 juni 1790
- 318 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 315.
- 319 Gustav III:s brev till Evert Taube den 15 augusti 1790 (von Proschwitz, *Gustav III, mannen bakom myten*, sid. 404f)
- 320 Wilhelm Reinhold Leuhusens journal (utg. av von Dardel) för den 23 juli 1790.
- 321 Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 315, A.V. Chrapovitskijs dagbok den 22 juli, 4 och 17 augusti 1790 och Gustav III:s brev till Katarina II från Värälä den 15 augusti 1790, (von Proschwitz, *Katarina och Gustav III, en återfunnen brevväxling*).
- 322 Katarina II:s brev till Gustav III från Tsarskoje Selo den 17 augusti 1790 (6 augusti gamla stilen). Gustav III besvarade sedan brevet den 22 augusti (båda i von Proschwitz, *Katarina och Gustav III, en återfunnen brevväxling*).
- ³²³ Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 27-30 augusti 1790 och Johan Albert Ehrenströms efterlämnade historiska anteckningar (utg. av Boëthius), del. 1, sid. 330ff.
- 324 Rutger Fredrik Hochschilds memoarer (utg. av Schück) den 28 augusti 1799 och Gustaf af Klints dagbok, sid. 338, Anders Winbergs dagbok, sid. 61.
- 325 A.V. Chrapovitskijs dagbok den 22 juli 1790 (3 augusti nya stilen) och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 23 augusti 1790.
- 326 Anders Winbergs dagbok, sid. 52ff, Kjell Christoffer Hagerman, journal hållen på örlogsskeppet Prins Carl och Rørslett, *Utan vinst eller förlust*.
- ³²⁷ Johan Gabriel Oxenstierna, Mitt minne (utg. av Schück), anteckning den 13 juli 1788, sid. 124 och Carl Christopher Ekmans dagbok (utg. av Hausen) den 24 februari 1790.
- ³²⁸ Se bl.a. Klingnéus, *För kung och fosterland, Närkingarna och anfallet mot Savitaipole 1790* och Artéus, *Gustav III:s ryska krig*.
- ³²⁹ Sverige hade 13 linjeskepp år 1790 och Ryssland hade över 50 linjeskepp.
- ³³⁰ Den ryske 1800-talshistoriken Kesar Filippovits Ordin.
- 331 Flamländaren Muskeins skildring (utg. av Unger).
- 332 *Ett nytt skärgårdsvapen* (Marinmuseum) sid. 16.
- 333 Jacobson, *Carl Adolf Brakel*, Svenskt biografiskt lexikon.
- 334 Se bl.a. Fogelmarck, *Amphion, konungens skonert*.